Чыла эллаҫе пролетарий-шамыч, ушныза! *Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!*

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАЧЖЕ
Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт, „Ямде лий" редакций.

СССР СНК ден ВКП(б) ЦК-ыште

Бессарабийым румынский бояр-шамычын окупацийышт деч утарыме да тудым Советский Союзыш ушымо дене СССР-ыште молдавский калык шукемын, да ынде кок миллион енг наре составлятла.

Тиде обстоятельствылан лийын, Молдавский АССР-ын Совнаркомжо да КП(б)У-н Молдавский Обкомжо СССР СНК-ыш да ВКП(б) ЦК-ыш Бессарабийысе молдавский населенийым Молдавский Автономный республикысе населений дене ушымо да Союзный Молдавский Советский Социалистический республикым ыштыме нерген предложенийым вноситленыт.

СССР СНК ден ВКП(б) ЦК молдавский организаций-шамычын йодмыштым поддерживатленыт да СССР Верховный Советыш тиде предложений дене пураш решитленыт. (ТАСС).

Калыкын заемжо

1940 ий—Кумышо Сталинский пятилеткын кумышо ийже. Тений мемнан элна шӱйым, нефтьым, рудам, металлым, машиным, текстильым, обувьым, кочкыш продуктым кодшо ийысе деч шукырак луктеш. Колхоз пасулаште 28 тӱжем у трактор, шуко у комбайн да моло ял озанлык машина-шамыч пашам ышташ тӱналыт.

Мемнан родина йыр капиталистический эл-шамыч улыт. Войнам ылыжтыше-шамыч мемнан элым вӱр йоктарман кучедалмашке шупшаш тӧчымыштым огыт чарне. Тидым шотыш налын, элнам аралмашым эшеат утларак виянгдаш кӱлеш.

Государственный заем-шамыч сталинский пятилетка-шамычым шуктен шогаш полшат. Заем тӱшка поянлыкым шукемда, вет мемнан заемна — калыкын заемжо, тудо у завод ден фабрика-шамычым, у машинно-тракторный станций-шамычым, у школа, больница, пӧрт, театр-шамычым ыштымашке, мемнан родиным аралымашке кая.

Теве тыгай доменный конга-шамычым ышташат мемнан заемна кая.

СССР Калык Комиссар-шамыч Совет тений у заемым—Кумышо пятилеткын (кумышо ийысе выпуск) заемым лукташ пунчалын. Тиде заем дене погымо окса кумышо вичияш планын кугу задачыже-шамычым шуктымашке кол-талтеш.

Заем 8 миллиард тенгеаш луктал-теш. Кӧ шона гын, процентный облигацийлан ат подписаялт кертеш. Тыгай облигацийын кажне 100 тенгежлан государство ий еда 4 тенгем (4 процентым) тӱла. Но модын валман облигацият уло. Тидлан лийын, процентный облигацийлан огыл, а беспроигрышныйлан подписаялташ кӱлеш. Кум тылзылан ик гана тыгай облигаций-шамычын тиражышт (модмаш) лиеш. 20 ий жапыште кажне облигацият обязательно модын налшаш.

Олаласе да яллаҫе шемер-шамыч у заемым кугу нӧлталтмаш дене вашлийыныт. Советский калык заемлан шӱдӧ процентлан подпискым ыштен, Правительствылан да Ленин — Сталин партийлан преданный улмыжым эша ик гана ончыкта.

Шкенан эльыште

УТАРЫМЕ МЛАНДЫШТЕ

Бессарабийым да Северный Буковиным румынский бояр-шамыч чылт толен пытареныт. Корно-шамычеш кӱым шарыме огыл, мланде пеш тыгыдын пайлен пытарыме, хата-шамыч пелэ шӱйыныт—теве тушто тӱс кызыт тыгай. Румынский армий Бессарабия ден Северный Буковиным коден кайшыжла калыкым эшеат толен коден. Тудо мом кертын, чыла нангаяш тӧчен. Офицер ден солдат-шамыч сурт еда коштеден, ушкал, кичкыме имне-шамычым шупшын вангаеденыт.

Коло кок ий жап Бессарабийын да Северный Буковинын калыкше-шамыч шочмо йылмышт дене ойлаш правам иметлен огыл. Ик шонго енгым привычке дене „старые вещи", манын рушла кычкыралмыжлан судитленыт.

Эше Йошкар Армийын Бессарабия ден Северный Буковиныш пураш тӱналмыштлан кок арня велэ эртыш, а тушто илыш йӧршын весе лийын. Яллаште да олалаште митинг, погынымаш-шамыч эртаралтыт. Ик митингыште мланддыме нужна ӱдрамаш Параска Олейник ойлен:

— Тиде мландыште чын нигунамат лийын огыл. Осал, ойго велэ пеш шуко ыле. Ме шкеван украинский йылме дене ойлаш правам иметлен онал. Ынде мемнан декат чын толын. Салам тудлан!

Кресаньык-шамыч куржшо помещик-шамычын погыштым оролат, вет ынде нуно калыкын лийын. Великий Кучурук ялысе кресаньык-шамыч погынымашыште кызытак ял советым организоватлаш, а помещикын да черкын кучен илыме мландым мландыдыме бедняк-шамычлан пуэдаш решитленыт.

Черновицы олаште шуко фабрика ден завод-шамычышт чарныде пашам ыштат. Кушто озашт куржынит гын, тушто пашазе комитет-шамычым ойрымо, нуно предприятий-шамычым вуйлатат.

Бессарабийын тӱн олаштыже—Кишиневышто временный исполнительный комитетым ыштыме. Тӱжем дене енг-шамыч тушко волноватлыше йодышым разрешитлаш толыт. Яллаште ял совет ышталтыт.

1-ше сентябрьыште Бессарабийысе да Северный Буковинысе йоча-шамычлан советский школа-шамычын омсашт почылтеш.

Марийский АССР автотранспорт Управленийысе да автотранспортный контерысо пашазе ден служащий-шамычын митингышт. Нуно Бессарабия да Северный Буковина шотышто Советский правительствын политикыжым саламлат.

Фото А. ОВЕЧКИНЫН.

ПИОНЕР-ШАМЫЧЫН ПОЛЫШЫШТ

1940 ий 1 июль. 6 часлан кастене „Полгнур" колхозын членже-шамыч колхоз правленийыш погынышт. Тушто пионер-шамычат улыт.

Кенета радио тӱнгале:

— Внимание, говорит Москва...

Радио дене „Кумышо пятилетка (кумышо ий выпуск) заемым" лукмо нерген СССР Совнаркомын пунчалжым передаватлаш тӱнгальыч.

Тиде жапыште колхоз председатель Аппаков йолташ кум пионерым тӱгӧ ӱжын лукто да у заем нерген плакат пыжыктылаш каяш кӱштыш. Кум пионер-шамыч—Краснов Аппалон, Сумельдинов Максим, Степанов Миша кугу пашам шукташ пижыч.

Заемлан подпискым ышташ тӱнгалмешке, „Полагнур" колхозын уремже мучко нуно лозунг ден плакат-шамычым пыжыктылын тольыч.

„Полавур" колхозын членже-шамыч 1355 тенгеаш у заемлан подпискым ыштеныт. Нуно тиде оксам шкенан элнам пенгыдемдашлан арымеш пуэныт.

И. Музуров.

Йошкар-Олинский район.

Тунемше-шамыч—колхозын юный помощникше-шамыч улыт. Снимкыште: Косолаповский район, „КИМ" колхозышто йоча-шамыч шудым овартат.

Фото С. ЧУРШУКОВЫН.

Мемнан агитбригадына

У заемым лукмо вашеш мемнан пионер пӧрт пелен агитбригадым организоватлыме ыле. Агитбригадыште чылаже 24 пионер-шамыч ыльна.

30 июньышто эрдене автомашиныш шинчын, колхозлашке лектын кудална. Ме заем нерген монтажым шындышна. Тидын деч посна моло номер-шамыч денат выступатлышна. Витя Евдокимов „Две кастрюли, три котла" стихым лудо, Женя Гарнизоров „Хасан", „Вдоль деревни" мурым, Дуся Агафонова „Катюша" мурым, хор „Песня о Сталине" мурым муралтен пуышт.

Тидын деч посна мемнан тавцор, акробат-шамычнат выступатлышт.

Тыгай концерт дене ме чылаже кud ялсоветласе колхозлаште выступатлен коштна. Мемнан концертнам чыла вереат куанен ончышт.

Лидия Миронова.

Волжск ола.

63

„ССР Союз Военно-Морской Флот Кече“ да Всесоюзный физкультурник кече нерген

ССР Союз Совнарком „ССР Союз Военно-Морской Флот Кечым“ пайремлымашым 1940 ийыште 24 июль гыч 28 июлыш—рушарняш кусараш, а Всесоюзный физкультурник кечым да физкультурник-шамычын всесоюзный парадыштым 18 июль олмеш 21 июльышто (рушарнян) Красный площадьыште эртараш пунчалын.

Мемнан республикыште у ола

РСФСР Верховный Совет Президиум тений 6 июльысо Указше дене мемнан республикысе Волжский районын **Лопатино** пашазе поселокшым олашке савырен. Ынде Лопатино **Волжск** ола манылтеш.

ВСЕСОЮЗНЫЙ ЯЛ ОЗАНЛЫК ВЫСТАВКЫШТЕ

ИРКУТСКИЙ ЮННАТ-ШАМЫЧ

(Иркутский область, Заларинский район, Мейеровский начальный школысо юннат - шамыч кружокын пашаже)

Уних энгерын (Ангаран притокшо) серыштыже, энгер дене кок ужашлан пайлалтше участок покшелне кудыр куэр шога. Куэр тӱрыштӧ Мейеровский школын йытыра изи пӧртшӧ шинча.

Тиде школа пеленсе юннат-шамыч кружок Иркутский областьысе условийыште саска да мӧр садоводствым тунемаш да тудым районысо колхозлаш шараш задачым шынден.

Юннат - шамыч кружок шке пашажым 1934 ийыште тӱҥалын. Кеҥежым школа йыр улшо мландыште ир кушшо мӧр саска-шамыч ончымашым эртареныт. А телым И. В. Мичуринын растений-шамычым вашталтылме шотышто пашаже нерген, садым да питомникым кузе ыштыме да калык озанлыкыште садоводствын пайдаже нерген чӱчкыдын беседым эртареныт.

Кажне юннат шке ешыштыже, кугурак-шамыч коклаште садоводство верч агитироватлен. Садоводство нерген колхозын тӱшка погынымашыштыжат йодышым лончыленыт. Шуко колхозник-шамыч школын „арам паша тӱҥалмыжлан“ ӱшаныде онченыт. Но йоча-шамыч школа пелен садым ыштышаш нерген чот тыршен улыт. 1935 ийыште колхоз 8 гектар мландым пуэн, ешартышыжлан печым печаш да участокым куралаш полшен. А калык образованийын областной отделже питомникым ыштaш 1500 теҥге оксам колтен.

Тиде жапыште школа Дальний Востокысо, Красноярскысе плодово-ягодный станций-шамыч дене, Мичуринский питомник дене кылым кучаш тӱҥалын. Нунын деч тӱрлӧ нӧшмым, самырык олмапум, уссурийский грушым, вишньым, сливым, шоптырым тыгыде вондышым, тулеч молымат налын.

1936 ийыште шошым питомник ден школысо садым ыштен пытареныт.

Питомник да школын садше ий еда у растений-шамыч дене темын толеш. Участокын площадьшат эре кугемеш. Юннат - шамыч практический пашаште садоводствым тунемыт, пален налыт. Школым тунем пытарыше - шамыч средний школышто тунемаш каят, а нуным кружокын у членыштшамыч вашталтат. 1940 ийыште кружок 6 гектар мландым освоитлен. Садыште да питомникыште 50 тӱжем дечат шуко тӱрлӧ саска да мӧр растений шамыч улыт. Нунын коклаште 30 тӱжем нарыже сибирский ир олмапу, 600 уссурийский груша, 2 тӱжем слива ден вишня, 500 сибирский абрикос, 7 тӱжем наре шоптыр, энгеж, крыжовник вондо, пызле да молат.

Садыште 500 мичуринский олмапу-шамыч улыт. Комнатный культура коклаште шӱдӧ утла лимон, тӱрлӧ ийыште шыдылме апельсин, ойыртемалт шогышо виноград, абрикосшамыч шуко улыт.

Мейеровский школын юный натуралистше-шамыч тений Всесоюзный Ял озанлык Выставкын участникыштлан пенгыдемдыме улыт. Нунын шуко саска да мӧр растенийын экспонатышт Юннат-шамыч павильонын чара участокыштыжо кушкыт.

Л. Леонидов.

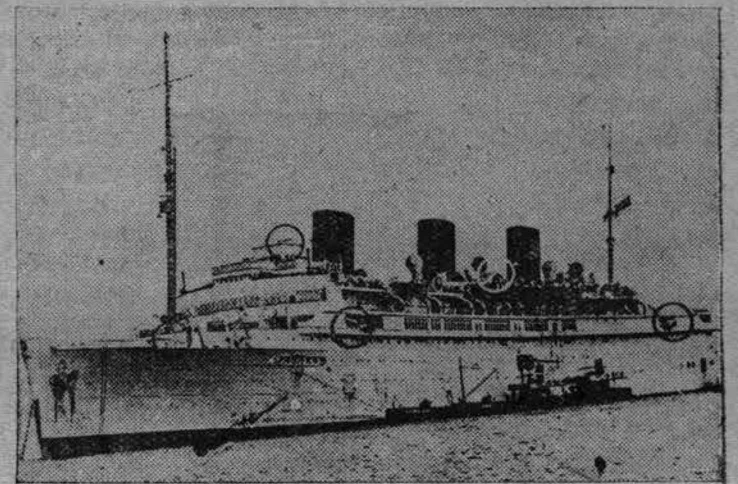
Франция Германия да Италия дене перемирийым ыштен

22 июньышто Германия ден Франция перемирий нерген соглашенийым подписатленыт. Перемирий — тиде ик жаплан велэ военный действийым чарнымаш.

Перемирий почеш Францийын кугу ужашыже германский войска кидеш кодеш. Пӱтынь французский армий да флот разоружитлалтеш. Францийын чыла вооруженийже: военный самолет, танк, пушко да моло— Германийлан пуалтеш. Ик французский самолетланат южыш кӱзаш ок лий. Францийлан шке заводлаштыже нимогай оружийымат ышташ ок разрешаялт. Франция Английлан нимогай полышым ынже пу. Ик французский военнослужащият граница вес могырыш каен ок керт. Германский войскан заниматлыме французский районла гыч кучедалмаш годым шуко калыкше куржын. Французский правительство нуным тошто верышкыштак колтышаш. Теве тыгай условий-шамыч Франция ден Германия кокласе перемирийыште улыт. Тидын деч посна моло условийшамычат улыт.

27 июньышто Франция Италия денат перемирийым ыштен. 25 июньышто 4 шагатат 35 минутышто Франция ден Германия да Франция ден Италия коклаште военный действий чарнен.

Италия ден Франция коклаште военный действий Африкыште (нине эл-шамычын колонийыштышт лийын шогат. Тушто Франция итальянский колоний-шамычын границышт лишнысе чыла вооруженийжым да войскажым наҥгаяш обязатлалтын. Италия перемирий жапыште Джибутисе порт шамычым, Джибути—Аддис - Абеба кӱртньӧ корнын французский участокшым использоватлаш правам налын. Францийын южный ужашыжым да тудын колонийжешамычым Италия контролироватлаш тӱҥалын.

Тиде—Английын „Квин оф Бермуда“ пароходшо. Ончыч тудо турист-шамычым шупшыкта улмаш. А кызыт вооружатлалтын да Английын военный корабль-шамычлашкыже нефтым да продовольствийым шупшыкта. Снимкыште: „Квин оф Бермуда“ пароход Рио-де Жанейро олаште. Кружоклаште пароходын икмыняр орудийже-шамыч койыт.

ТАСС-ын Фото-Клише

Литваште, Латвийыште да Эстонийыште у илыш тӱҥалеш

17 июньышто Литвашке, Латвийышке да Эстонийышке Йошкар Армийын частьше-шамыч пураш тӱҥальыч. Тиде Советский Союзын нине эл-шамыч дене ыштыме ваш полшымо нерген договор почеш кӱлеш ыле. Латвийысе, Литвасе, Эстонийысе калык-шамыч Йошкар Армийын частьшешамычым кугу куанымашан пайремыш савырныше митинг, демонстраций дене вашлийыныт. Йошкар Армийым, Советский Союзым, Советский Правительствым, тӱнясе шемер - шамычын другышт—Сталин йолташым чыла шемер-шамыч шокшын благодаритленыт.

Литовский, латвийский, эстонский калык-шамыч ласкан шӱлалтеныт. Вет ожнысо нунын правительствышт калыкым пызыреныт, калык деч эрыкым шупшын налыныт. Кӧ калыкын интересше верч, эрык верч кучедалын—тудым тюрьмалашке кышкеныт. Шуко кресаньыкышт нужнан илен улыт: сай мланде - шамычым помещик ден кулак-шамыч поген налыныт улмаш, а кресаньык-шамычлан изи лапчык мланде веле логалын.

Литван, Латвийын да Эстонийын у правительствышт ме калыклан честно служитлаш тӱҥалына, манын торжественно ойленыт. Калык верч кучедалмыштлан шуко ийлан тюрьмаш шындыме чыла политзаключенный шамыч эрыкыш лукмо улыт. Чыла кум элласе парламент-шамычым шалатен колтымо: нуно калык деч посна сайлыме улыт. Ынде Эстонийын, Латвийын да Литван калыкше-шамыч парламентыш представитель-шамычым шке сайлаш тӱҥалыт.

Нине эл-шамычын правительствышт ынде шке элыштын калык озанлыкыштым нӧлталаш, калыкын илышыжым саемдаш, чыла йоча-шамычлан образованийым налашлан условийым ышташ тыршат.

Эстонийысе, Литвасе да Латвийысе калык-шамыч шкенышт у правительствыштым шокшын саламлат. Нуно Советский Союзлан таум ыштат. Вет нине эл-шамычын Советский Союз дене ыштыме договорыштак тусо калык - шамычлан независимостьым, эрыкым да мирный илышым пуэн. Литвасе, Латвийысе да Эстонийысе населений Йошкар Армийын частьше-шамычым кугу куанымаш дене вашлийын. Советский войска-шамычын шогалме кажне яллаште, олалаште настоящий калык пайрем лиеденыт. Калык советский боец-шамычын мужественный, чапле дисциплинан улмышт дене моктана.

Йошкарармеец - шамыч дене утларакше тусо йоча-шамыч палыме лийыныт. Боец - шамыч нуным шкеныштын машинышт дене кудалыштыктеныт, советский йоча-шамычын пиалан илышышт нерген каласкаленыт.

— Ончыза, нуно йоча-шамычым кузе эскерен кудалыштыктат,—шоҥгырак ӱдрамаш-шамыч ойлат.—Кӧ йочам йӧрата гын, тудо осал ен огыл.

Литван столицыштыже—Каунас олаште, шуко вашталтыш лийын. У, калыкын шкенжын газетаже-шамыч лекташ тӱҥалыныт. Литовец - шамыч Советский Союз нерген увер-шамычым пеш йывыртен лудыт. Ожно газета-шамычым налше шагал лийын. А кызыт гын, тиражышт лу тӱжем дене гыват, газета огыт сите. Советский газета-шамыч—„Правда“, „Известия“ да „Комсомольская правда“ калык коклаште кугу популярностян улыт.

Руш йылмым шинчыдыме школьник-шамыч шке ачаштлан-аваштлан „Пионерская правда“ гыч заметка-шамычым лудыктат. Нунат пионерыш возалтнешт.

Советский культура деке интерес кугу. Магазинлаште советский книга-шамычым пеш вашке наледен пытарат.

Ынде Латвийысе, Литвасе да Эстонийысе шемер - шамыч олалаште да яллаште площадьлашке шке эрыкышт дене погынат да уремлаште йошкар флагым, Сталин, Молотов, Ворошилов, Тимошенко йолташ-шамычын портретыштым нумалын, демонстрацийым ыштат.

„Мемнам лӱдыктылыт ыле: пуйто коммунист-шамыч мемнан эн осал тушманна улыт. Шойыштыныт нуно!.. Коммунист-шамыч мемнан пашана верч ойгыреныт. Ынде нуно эрыкан улыт. Компартият эрыкан... Ынде мыланна шкеван профсоюзым организоватлаш, кандаш шагатан паша кечым, пашадарым кӱзыкташ, аряя еда каныш кече лийже, манын требытлаш кӱлеш“.

Тыгай чапле мут дене Каунасысе митингыште сурт пашазе Цивинскайте выступатлен.

Литваште, Латвийыште да Эстонийыште коммунистический партий-шамыч, тыгак тусо комсомолат эрыкыш лектыныт. Нуным пашазе, кресаньык, солдат, интеллигент-шамыч шокшын саламлат.

Каунасыште, Таллиныште, Ригаште коммунистический газета-шамыч свободно лекташ тӱҥалыныт. „Ленин в 1918 году“, „Депутат Балтики“, „Член правительства“ да моло советский кинофильм - шамыч ончыкталтыт. Кинотеатр - шамыч воктен пеш шуко калык-шамыч погынен шогат. Кажныжат вашкерак билетым налын, экраныште Лениным, Сталиным ужнешт, Советский Союзысо калык-шамычын поян да чапле илышыштым ончынешт.

Школлаште руш йылмым туныкташ тӱҥалыт. Учитель-шамыч погынымашлаштышт начальный да средний школлаште тугак туныктымашым, средний да профессиональный школа - шамычым шукемдаш требытлен резолюцийым возат.

Галацыште вӱран провокаций

Бессарабия да Северный Буковина гыч улшо шуко пашазе-шамыч Румынийын кӧргыштак иленыт. Бессарабия ден Северный Буковиным Советский Союзлан мӧнгеш пумо годым нине пашазе-шамыч шке родинышкышт пӧртылаш решитленыт. Румынийын внутренный паша министерствыже нунылан пӧртылаш разрешитлен.

30 июньышто кок тӱжем наре пашазе-бессарабец-шамыч Бессарабийыш каяшлан поездым вучаш Галац оласе вокзалыш погыненыт улмаш. Кенета, нимогай амал деч посна, румынский полиций ден вооруженный охрана пашазе-шамыч ӱмбак лӱйкалаш тӱҥалыныт. Полицейский - шамыч 300 наре пашазе-шамычым пуштыныт да шуко сусыртеныт.

КЕҤЕЖЫМ ЛАГЕРЫШТЕ

ВОДОЕМЫМ ИЗУЧАТЛЫЗА

Мланде ӱмбалне чыла вӱд погынымат — кеч лаке вӱд, але пӱа, ер, энер, теҥыз, океан — чыла водоем улыт. Эн древний организм - шамыч чыланат теҥызлаште иленыт. Шуко тӱрлӧ животный да растений-шамыч вӱдеш лийыныт.

Водоем-шамыч тыгылай да шӧнчалан, келге да куаш, яндар да румбык вӱдан лийыт. Тушто илыше-шамычат тыгак ойыртемалтыт. Теҥызыште ик тӱрлӧ животный - шамыч илат, энерлаште, пӱалаште — вес тӱрлӧ. Молан тыге улмым палашлан животныйын илыме средажым да тудын развиваялт толмо историйжым палаш кӱлеш.

Кириллов Гена ден Федоренко Вова (пурлаште) Какшан энерыште вӱдыштӧ илыше-шамычым кучат. (Йошкар-Ола).

Фото М. Чуршуковын.

Водоемым изучаена — тудын келгытшым, яндарлыкшым, температуржым палена, пундашыжым шымлена. Тидлан тыгылай прибор-шамыч гына кӱлыт. Нуным кажне школьник ыштен кертеш.

Келгытшым лот дене палат. Лот тыге ышталтеш: кужу кандрашке кӱ але иктаж нелэ ӱзгар кылдалтеш. Тудым вӱдышкӧ колтен, кандраште палемдыме виса дене водоемын келгытшым палаш лиеш. Ты жапыштак вӱдын пундашыже могай улмым палашлан, кӱым коя дене шӱрыза: вара тушко ошма пырче, ненче рок, тыгыде кӱ-шамыч пижыт.

Вӱдын яндарлыкшым теве кузе палат: ош тарелкам крестла кылден, вискалыме кандраш пыжыктат. Вара тудым коймым чарнымешкыже вӱдышкӧ волтат. Вӱдыштӧ улшо кандра кутыш - вӱдын яндарлыкшым сантиметр дене ончыктат.

Температура термометр (градусник) дене палалтеш. Тудымат вискалыме кандраш кылден, вӱдыш колтат. Градусник ынже пудырго манын, тудын ртутян мучашыжым сукна але портыш лапчык дене пӱтырыман (тыге ыштымаш эше утларак чын результатым пуа). Водоем изучатлаш эше кандрашке кылдыме, чӱчкыдӧ марль дене ыштыме конус гай сачок ден коккум ате (стакан, банке-шамыч) кӱлыт.

Кагаз ластыкеш водоемдан очертанийжым сӱретлыза да мо тудым авырен шога: чодра, чашкер, курык, кӱкшака - шамыч — сӱрет йыр возгалыза. Водоемын йырже коштын савырныза (кугу ер але энер гын, ик участкыжат сита) да ончалза: вӱдыштӧ мо кушкеш, серыште мо омыж, йожга шудо, кувшинка, тростник... Висыза: нуно вӱдышкӧ кунаре пурен шогат. Варажым пушышко але плотыш шинчын, кажне 10—15 метр кокла гыч келгытшым висен ончыза. Висымыдан результатшым возен налмек, водоем пундаш гыч ненчым але ошмам луктын, ончычак тидлан ямдылыме атыш оптыза. Тиддеч вара сачокым 20—35 сантиметр келгытыш чыкыза. Те шагал огыл оҥай животный-шамычым кучен кертыда.

Керек-могай водоемыштат пеш шуко животный-шамыч улыт. Нунын формышт пеш ӧрыктарыше да тӱрлӧ лийыт. Те тыште дергун шыҥан личинкыжым, беззубка ракым, копшангым, вӱд умдылам да моло тӱрлӧ шуко животныйымат муын кертыда.

Сачокым почкалтен, вӱдан атыш колтыза. Лупа але микроскоп гоч те ужар чумырка-шамычым ужыда. Нине водоросль - шамыч улыт. Шукын кушкын шарлымышт дене нуно вӱдлан ужар тӱсым пуат. Водоемын обитательышт дене пырля вӱд шуршо-шамыч (дафний) логал кертыт. Кечан кечывалым дафний-шамычын тӱшкан кечан вереш погынымыштым эскерыза. Дафний-шамычым кече деч авырет гын, нуно вес волгыдо верыш пеш вашке куснат.

Вӱд растенийын пургыштышт да лышташлаштышт ныымыра чумырка-шамычым муаш лиеш. (Тиде моллюско-шамычын оптымо мунышт). Тиде ныымыра чумыркам лышташыжге банкыш пыштеда гын, икмыняр кече эртымек, те тышеч моллюско лекмым ужыда. Аквариумыш але банкыш вӱдым, вӱд пундашсе ненчым але ошмам пыштыза, вара водоемыштo кучымо животный ден растений-шамычым колтыза. Ты растений ден животный-шамыч кузе кушкыт да вияҥыт — шеклаяза.

Н. Строганов.

Биологический наука-шамычын кандидатше, гидробиологий доцент.

Петя пионерла ыштен

Мемнан ял деч мӱндырнӧ огыл пӱа уло. Тиде пӱаш изижат, кугужат йӱштылаш коштыт. Пӱан серыштыже куаш, а 2 метр гыч кенета келге тӱҥалеш. Шукерте огыл Михайлов Вася ден Кузьмин Юрий модын курштталыштшыштла пеш пӱжалтын улыт да йӱштылаш пуреныт. Кенета Вася вӱд йымак каяш тӱҥалын. Юрий тидым ужын утараш тӧчен. Коктынат вӱд йымак волен каен улыт. Лачак Александров Петр коштшыжла йоча-шамычын вӱд йымак каймыштым ужын да когыныштымат шупшын луктын. Тыге Петя Вася ден Юрийын илыштым утарен.

Григорьев Афеноген.

Моркинский район, Аз'яльский НСШ.

„ЛОМБО ПЕЛЕДЫШ". Республиканский фотовыставкыште ончыл верым налше ВАСЯНИН ЮРИЙЫН фотожо.

МЫЛАННА ВОЗАТ

„ЧОДРА".
ГАЛАШОВ РАФАИЛЫН фотоэтюдшо (Йошкар-Ола ДТС).

МЕАТ СОЛЕН МОШТЕНА

2 июльышто кече путырак сай ыле. Тиде кечын мемнан „Изи Какшан" колхоз шудо солаш лекте. Меат, 14—15 ияш йоча-шамыч, звена дене погынен, тунеммыла шудо солаш лекна. Кугуен-шамыч мыланна лӱмынак Какшан сереш олыкым ойырен пуышт. Тушто шудо лач мыланна солаш йӧрышӧ. Вот тушто ме пашам ышташ пижна. Мемнан звена 4 еҥан ыле: Чернов Петя, Каравайцева Пелагия да ме коктын. 2—3 кече гыч шудо удыраш йӧршӧ лие. Ме адакат пырля шудо удыраш тӱҥална. Чыланат йытыран, шудо велын ынже код манын, ваш-ваш ӱчашен удырышна.

Краснов Вася,
Деревяшкина Лилия.

Йошкар-Олинский район, Кузнецовский средний школа.

Музыкым йӧратем

Мый изием годымак музыкым колышташ пеш йӧратем ыле. Кушто музык йӱк шокта—тушто мый. Эше мыйын изи улмем годымак мемнан ялыште Павлов Романын граммофонжо ыле. Тудын деке чӱчкыдын коштынам, граммофон шоктымым пеш куанен колыштынам. Вара мыйын йолташем Васильев Ваня балалайкым нале. Кызыт тудым сайын шоктен мошта. Ваня мыйымат балалайка шокташ туныктыш. Тиде музыка мыланем пеш келшышат, кызыт мый шкеат балалайкым налынам. Каникул жапыште мыят Ваня гаяк шуко муро-шамычым шокташ тунемынам.

Васильев Алеша.

Моркинский район, Кожлаер НСШ.

ИОЧА-ШАМЫЧ, ЗАРЯДКЫМ ЫШТЫЗА!

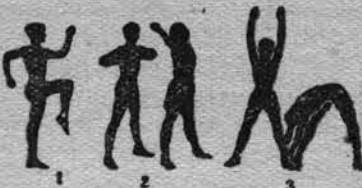
ЭР ЗАРЯДКА

ИКЫМШЕ УПРАЖНЕНИЙ

1. Рыҥ шогалза.
2. Пулвуйым кӱшкӧ нӧлталын, кидым виян рӱзен, верыште 20—40 шагым ыштыза. Нер дене келгын да ик тӧр шӱлаш кӱлеш.

КОКЫМШО УПРАЖНЕНИЙ

1. Йолым ваче лопкыт торыза. Кидым оҥ деке пӱгыртыза, кынер вуйда ӧрдыжышкӧ лийже, копадам ӱлыкӧ колтыза.

2. Кӧргышкӧ шӱлалтен, кидым икганаште ӧрдыжыш ыштен, копам ончыко савырыза да тудо жапыште оҥым ончыко ыштен, изиш комдык кадыргыза. Тӱжваке шӱлалтен, эркын ондак шогымыла семынак шогалза. Тыге 5—6 гана ыштыза.

КУМЫШО УПРАЖНЕНИЙ

1. Йолдам лопкан шогалтыза, киддам кӱшкӧ нӧлталза.
2. Тӱжваке шӱлалтен, пурла велышке савырныза, йолым лук ыштыде пӱгырныза да кок киддамат пурла йол таган деке шукташ тыршыза. Кӧргышкӧ шӱлалтен, ондаксе семынак шогалза. Шола велыш савырнен тыгак ыштыза. Ончыч 2—3 гана эркын, вара 3—5 гана виян.

НЫЛЫМШЕ УПРАЖНЕНИЙ

1. Рыҥ шогалза.
2. Тӱжваке шӱлалтен, йол парня вуй дене чӱчырнен шинча, пулвуй кок могырышкыла, йол таган пырля, кид ӧрдыжышкӧ, копа ӱлыкӧ лийышт. Кӧргышкӧ шӱлалтен, вик шогалза, киддам колтыза. Тыге 3—4 гана эркын да 4—8 гана виян ыштыза, пулвуйда пружина семын лийже.

ВИЗЫМШЕ УПРАЖНЕНИЙ

1. Рыҥ шогалза, киддам кок могырыш шаралтыза.
2. Тӱжваке шӱлалтен, пурла йолдам лукын ыштен, эркын нӧлталза да изишак пӱгырнен сангадам пулвуй деке шуктыза. Кӧргышкӧ шӱлалтен, эркын ондак шогымо семынак шогалза. Тыге кажне йолда денат алмаш-алмаш 4—6 гана ыштыза.

КУДЫМШО УПРАЖНЕНИЙ

1. Кок кидда денат ӱстембал тӱрым чараклен кучыза, ик кугу шагым шенгеке ыштен, изишак кадыргыза.

2. Тӱжваке шӱлалтен, ончыко пӱгырныза да пурла йолдам шенгеке нӧлталза. Кӧргышкӧ шӱлалтен, ондаксе семынак шогалза. Пӱгырнымӧ годым ондам изиш ӱлыкырак ыштыза. Йолдам вик кучыза да кӱшкырак нӧлталза, йол коптакым шуяш кӱлеш. Тыге кажне йолда дене алмаш-алмаш 2—3 гана эркын, вара 3—4 гана виян ыштыза. Ондакше тиде упражненийым йол нӧлталде ыштыза.

ШЫМЫШЕ УПРАЖНЕНИЙ

1. Рыҥ шогалза.
2. Йолдам тӧрштaлтен тӧрлатылза, киддам кок век шуялтен да уэш тӧрштaлтен йолдам йыгыре ыштыза, а киддам колтыза. Йол парня вуй дене 30—60 гана писын тӧрштыза. Келгын да ик тӧр шӱлыза. 3—4 гана тӧрштaлтымеке кӧргышкӧ шӱлалтен, да тынар гана тӧрштaлтымекак тӱжваке шӱлалтыза.

Тӧрштымеке 2—3 минута келгын да ик тӧр шӱлен, спокойно коштса, а вара ночко солык дене могырдам йыгыза.

М. Черевков.

Марий-Турек йоча сад. Йоча шамыч шкеныштын воспитательницашт А. Е. КАМЕЛИНА дене пырля прогулкыш лектыныт.
Фото А. ОВЕЧКИНЫН.

Йошкар-Ола ДТС районлашке каен

Йошкар-Ола детский технический станций пелен мемнан республикысе районлашке кошташ кусныл коштшо детский технический станцийым организоватлыме. Тудо Йошкар-Олинский, Оршанский, Пектубаевский, — Сернурский, Ново-Тор'яльский, Косолаповский, Мари-Турекский, Куженерский, Ронгинский районлашке кая. Тушто оласе 9 эн активный юный техник-шамыч улыт. Нуно 9 июльышто Куяр станцийыш (Йошкар-Ола деч 12 километр) кайыныт. Тыште авиамодельный, радио, кино-с'емочный, юннатский, лабораторный кружок шамыч организоватлыме улыт. Районлаште коштын, кино-с'емочный группа колхозысо йоча-шамычын илышыштым да канымыштым сниматлаш тӱҥалеш. Мемнан республикысе пиалан йоча-шамычын канымышт да паша ыштымышт нерген кружок член-шамыч киножурналым луктыт.

Кусныл коштшо детский технический станций лагерьлаште технический кружок шамычым организоватлыме шотышто да колхозысо йоча-шамыч коклаште технический творчествым шарыме шотышто беседа-шамычым эртараш тӱҥалеш.

Ник. Кожаев.

Кол кучымаште

Чылт тарайла
койылдалын,
Кава тӱрым йошкартен,
Кече лектын, „шыр“
ончале
Ший йоллажым модыктен.

Кумда ерже кече дене
Янда гае чылгыжеш.
Тыгай годым, шып эрдене,
Куаналын кол модеш.
Погыналын тӱшка дене
Толна меже кол кучаш.
Шинчена ме ер воктене,
Ер воктене сай канаш.

Степанов Вася.
Моркинский район.

ЙОДСА—УМЫЛТАРЕНА

Кузнецов Виктор—Моркинский район, Арын НСШ-ыште тунемше, Рябинин Тарас (Ронгинский район, Руя Сола НСШ гыч) редакцийыш тыгай йодышым колтеныт:

Омо кузе коеш?

Ен-шамычын мален колтымышт нерген шарналтыза-ян. Первояк ен нераш тӱҥалеш. Нерыше ен йӱкымат вудаканрак колеш. Тудын вуйыштыжо кӱрыштӱлтше шонымаш-шамыч эртен-эртен каят. Южгынам нерыше ен шинчажымат почын ончалеш. Но нерымаш эрта, ен малаш тӱҥалеш. Йӱкат эркынрак шокташ тӱҥалеш, шонымаш лугалтеш. Ен шинчажым ынде ок поч да окружающий нергенат монда. Тудо чот мала.

Ученый-шамыч пален налыныт: мален колтымо годым вуйысо мозг паша ыштымым чарна. Рашыракше: вуйысо мозгын шонымыктышо да шижыктыше ужашыже пашам чарна. Тиде ужашым „мозгысо кугу полушарийын комжо“ маныт. Малыме годым мозг кана, манын ученый-шамыч установитленыт. Тудын деке йӱкат, моло раздражениат миен огыт шу. Садланак вет малыше ен нимат ок шиж. Но мозг ик ганаште огыл, а ужашын-ужашын мален колта. Эн ончыч кугу полушарийысе комын мемнан сознанийнам виктарыше ужашыже малаш тӱҥалеш. Варажым—мозгын чыла моло ужашыже шамыч. Ен чот мала гын, кугу полушарийысе чыла участок-шамыч малат. Тунам айдеме „колышо гай“ мала, омымат ок уж.

Мемнан сознанийым виктарыше участок мален колтен, а мозгын моло ужашыже-шамыч паша ыштымым эше йӧршын чарнен огытыл гын, тунам йӧршын весе лектеш. Тунам а й д е м е омым ужеш. Омо коймаш—мемнан сознанийнан малымыже годым мозгыш пурышо шонымаш, шижмаш. Садлан омышто шонымаш лугалтше, фантастический[1]). Тудо шонымашым ме виктарен она керт, садлан ик шонымаш почеш весе толеш, нуно раш койшо картиныш савырнат. Вара чӱчкыдынак эрдене мален кынелмек, могай омым ужын улына—она шарне.

Мозгышто шонымашым шижмаш орган-шамыч гыч пурышо раздражений-шамыч тарватат. Иктаж-кӧ омсам пералта, окнаште волгалт кая—чыла тиде малыше енгын мозгыштыжо пеш шуко шонымашым тарвата. Но йӱк, малше енгын кид шижмашыже, кочкыщым перевариватлыме годым желудокышто лийше шижмаш пенгыде мысль (шонымаш) олмеш, малыше енглан омым койыктат.

Тиде шижмаш-шамыч пеш неприятный улыт (сай огытыл) гын, омо нелэ лиеш. Кунам нуно мозгым изишак велэ раздражатлат гын, куштылго, весела омо коеш.

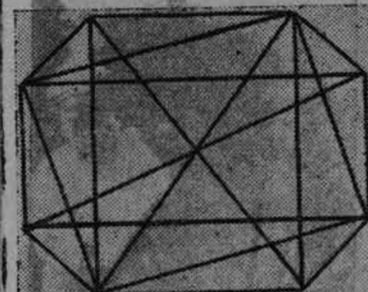
Значит омо ужмаш—мемнан сознаний малымылан лийын, виктараш лийдыме лугалтше шонымаш.

С. Альтшулер.

[1]) Фантастический—лийын кертдымаш.

Одесса оласе киностудий йоча-шамычын илышышт гыч „Семнадцатилетние“ лӱман у фильмым луктын. Снимкыште тиде фильм гыч ик кадр.

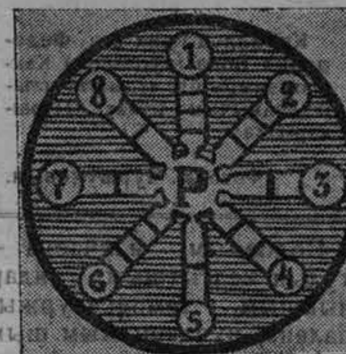
Карандашым нӧлталде

Кӧ карандашым нӧлталде тыгай фигурым ыштен кертеш?

ТОКМУРЗИН ВОЛОДЯ
колтен.

Татарский АССР.

У форман кроссворд

„Р“ дене мут-шамычын значенийышт тыгай:

1. Литературный жанр. 2. Пеледыш. 3. Вӱдысӧ илыше. 4. Кӱнчен лукмо поянлык. 5. Южный культура. 6. Мемнан республикысе район. 7. Напий. 8. Шукын йыгыре шогымаш.

„Р“ деч посна:

1. Африкысе государство. 2. Кугурак ен. 3. Сатун шогымашыже. 4. Качество. 5. Вынер кумо ӱзгар. 6. Окружность. 7. Вуйысо орган. 8. Животный-шамычым пуштеден кертше наста.

Толя Казанцев колтен.
Удмуртский АССР,
Каракулинский район,
Ныргында ял.

Ответ-шамыч

(4 ИЮНЬЫСО „ЯМДЕ ЛИЙ“ ГАЗЕТЫМ ОНЧО)

АНАГРАММА. Она—Ока.
МЕТАГРАММА. Киль—Миль.

Эн ончыч чын ответым колтеныт: Плотников В. (Йошкар-Олинский район, Цибикнур средний школа), Горохов Александр (Сернурский район, Лаж'ял НСШ).

П А К Е Т

ОТРЯДЛАН ВОЕНИЗИРОВАННЫЙ МОДЫШ

МОДЫШ ТӰҤАЛМЕ ДЕЧ ОНЧЫЧСО БОЕВОЙ ОБСТАНОВКА

Кок велыш ойырлышо, мучывуян, лакылан, кореман вер. Шылаш лийнаш кужу шудо, вондер-шамыч улыт. Пел километр коклаште „военный действий районым“ пӱчкын кайше корно.

Але шукерте огыл тыште кугу кучедалмаш лийын, тудын деч вара противниклан корно вес могырыш чакнашыже логалын.

А кызыт тыште шып. Тугай шып, даже йыр-ваш нимогай илыше укела чучеш.

Но боевой обстановкышто шып улмаш онталенат кертеш. Противникым корно линий деч поктен колтышо северный группын войскашт кум полевой караулан сторожевой заставым шогалтеныт.

А полевой караул-шамыч сторожевой пост-шамычым шогалтеныт. Но нуно шинчалан огыт кой—северный группын боецышт шамыч чоян маскироватлалтыныт.

Жапын жапын корно воктене противникын мом ыштымыжым эскерыше дозорный шамыч нушкыт. Тушманын разведчикыштлан корно гоч нурашышт куштылгак ок лий.

ЯМДЕ ЛИЙЗА!

Полевой караул-шамычын шке участкышкышт кайме деч ончыч сторожевой заставын начальникше шке командный составшылан увертарен:

— Тыгай сведенийым налме: мемнан часть-шамычын шогымо верышке противник икмыняр разведчик-шамычым колтен. Нунын кокла гыч иктыж дене пеш кӱлешан донесениян секретный пакет уло. Тиде пакетым шупшын налаш кӱлеш. Неприятельский разведчик-шамычын маршрутышт мемнан оролымо корно гоч лийшаш. Приказыватлем: полевой караул-шамычым сайын инструктироватлаш, часовой да дозорный-шамычын бдительностьыштым виянгдаш. Кучымо-шамычым вигак мый декем колташ. Осторожный лийза, противникын чояланымыже нерген ида мондо.

...Строевой застава огеш нерe.

ПАЛЫДЫМЕ ЕН

Сторожевой застава шенгелне, северный группын тылыштыже, ала-кушто условный верыште „палыдыме ен“ шинча. Тудо шкеж воктелан мландеш флажокан тоям керын. Тудлан нымогай пашат уке, садлан тудо ласкан гына шинча да книгам лудеш.

Тиде ен сторожевой застава деке нимогай отношенийымат ок иметле.

ЧОЯ ПЛАН

Юг велнысе-шамычын изирак разведочный группышт действоватла. Нунын задачышт—противникын тылышкыже важный донесениян пакетым нангаяш. Заданий ответственный. Тудым шукташлан ик ен гына—чулым да йӧным мушо разведчик, сторожевой пост-шамыч кокла гыч чоян лектын моштышо кӱлеш. Тиде разведчик пеш талын куржын кертше лийман; тудым ужыт гын, разведчикым йолжо велэ утарен кертеш: тудым поктен шумышт деч ончыч тудлан кузе-гынат „палыдыме ен“ деке миен шуаш да тудлан секретный пакетым пуаш кӱлеш.

А тудын дене пырля кайше моло разведчик-шамычышт яра кидышт дене каят Нунын задачышт—сторожевой пост-шамычын вниманийыштым шке декышт шупшаш. Нунын поктымышт шенгеч главный разведчикше шижын шуктыде каен колташ тырша.

МОДЫШ ТӰҤАЛЫН

Горнист сигналым пуа.

Военный действий районышто ондаксе семынак йыр-ваш шып...

Но модыш уже тӱҥалын. Ик дозорный пушеҥге коклаште ала-кӧн тарванылмыжым шижын. Тудо условный знакым пуа (совыжым кыра але шӱшкалта) да полшышлан лишылсе сторожевой постым ӱжеш. Разведчикым эскерат да, очыни, кучатак. Только тудын дене кӱлеш донесениян секретный пакет уке дыр...

МОДМО ПРАВИЛО-ШАМЫЧ

1. Южный группа велым ик звено действоватла: разведчик-шамыч, нунын начальникышт (звена вожатый) да противникын тылыштыже улшо „палыдыме ен“.

2. Северный группа велым кум звена—кум полевой караул-шамыч действоватлат. Полевой караулышто кум-ныл сторожевой пост-шамыч (кажныштыже кок часовой гыч) да ик-кок дозорный лийыт. Звена вожатый—полевой караулын начальникше.

3. Разведчик корным вончышыжла, тушан шке кышажым кода: мландышке изи кагаз флажокым кереш. Икте деч весым ойрашлан кажне разведчикын флаг тӱсыжӧ шкенжын — йошкарге, канде, ужарге лиеш гын, утларак сай ыле.

Разведчик йыштак корнышко шуэш гын, сторожевой заставын боецышт тудын кышажым муын, нунын территорийышт разведка пурымым палат да тудым кычалаш тӱҥалыт. А тиде ты верыште могай жаплан гынат корным начар эскермашым ончыкта. Тиде разведчикын чоя планже почеш шотыш налме.

4. Если разведчиклан кок ен кидыштым логалтат гын, тудо кучалтшылан шотлалтеш. Кучымо разведчикым кок боец-шамыч сторожевой заставын начальникше деке нангаят. Тиде адак южный-шамычлан сайырак — тиде участкыште корно араялмаш лушкыдемеш.

5. Если главный разведчик кучымо гын, тыгеже кӱлешан донесенийымат поген налме, але главный разведчик секретный пакетым кӱлеш верыш намиен шукта гын, тунам модыш пыта.

Н. ВЕСТ.

Врид. отв. редактора—
И. Ф. ФЕДОТОВ.

Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже. Уполн. Марглавлита № 638.